

DAROVITI U GLOBALNOM DEHUMANIZOVANOM DRUŠTVU

Rezime: Ističu se pozitivni aspekti globalizacije: svetska privreda se globalizuje; težnja je ka razvoju obrazovanja, istraživanja i inovacija; znanje se tretira kao primarni faktor razvoja; veća dostupnost informacijama i naučnim znanjima; stvara se informatičko i društvo znanja; ostvaruje se prohodnost ljudi, roba, informacija, naučnih znanja, školskih sistema; kulturne raznolikosti se povezuju, prožimaju i stvaraju nove vrednosti; darovitima se poklanja posebna pažnja...

Obrazlažu se i negativne strane globalizacije sa aspekta njegove humanosti: povećava se jaz između bogatih i siromašnih; manje razvijene zemlje su prezadužene, ekonomski i politički zavisne; prisutna je „trijadizacija“ umesto globalizacije; stvara se „neofeudalni kapitalizam“ i težnja ka materijalnoj dobiti; profit je osnovna pokretačka snaga; obrazovanje je u funkciji materijalne dobiti; zanemaruje se njegova duhovna i moralna dimenzija; ekološka zagađenost sve je izraženija; „Feudalni“ kapitalizam nameće eksploataciju, dugove, glad i siromaštvo; zapošljavaju se i deca; materijalna pohlepa nadvladava duhovne vrednosti; vode se ratovi zbog privatnih interesa; prisutna je erozija morala; svetom vlada „moć srama“; 850 miliona mladih je nepismeno, 325 miliona mladih ne pohađa školu (Koliko ih je darovitih?), 62 miliona ljudi godišnje umre od gladi i žeđi ...

U takvim okolnostima traga se za mogućnostima razvoja darovitih. Razvijene zemlje, koje gospodare ekonomijom, naukom, tehnikom i tehnologijom, će imati presudni uticaj na razvoj darovitih. Prohodnost školskih sistema, povoljniji uslovi u razvijenim zemljama i njihov interes da privuku nadarene uslovit će dalji „odliv mozgova“, ne samo iz manje razvijenih zemalja. Da li je moguće to sprečiti?

Osnovni pojmovi: daroviti, globalizacija, odliv mozgova, pozitivne i negativne strane globalizacije.

Šta je globalizacija?¹

Elamar Altvater piše da je to „proces prevladavanja historijskih nastalih granica. Ona je, dakle, sinonim za eroziju (ne za nestajanje) suvereniteta nacionalnih država i predstavlja odvajanje tržišne ekonomije od moralnih pravila i institucionalizovanih veza društva“. To je „porast međusobne ovisnosti i integracija različitih ekonomskih sistema na cijeloj

¹ WWW.globalizacija.net

zemaljskoj kugli“ (Meghnad Desai). Globalizacija „s jedne strane označava „prijetnju“, a sa druge „šansu“ (Johan Nes Varwick). Prema tome, osnovna karakteristika globalizacije je povezivanje u ekonomskim, kulturnim, društvenim i političkim područjima među državama celog sveta, što uslovljava „u manjoj ili većoj meri, međusobnu zavisnost. Omogućuje neograničeni protok ljudi, kapitala, roba van nacionalnih granica. Neki smatraju da je ona oduvek postojala i da je uvek „običan čovek služio za ispunjavanje nečijih ambicija“ (Krešimir Blažević). Za neke globalizacija je amerikanizacija u negativnom smislu i nametanje njihovog načina života. Čečuk smatra da je globalizacija uvek „opasni neprijatelj koji štiti samo interese velikih korporacija“.

Pozitivne strane globalizacije

Ako bi se globalizacijom ostvarivali humanistički principi, istinska demokratija i ostvarenje ljudskih prava onda bi ona bila pozitivna. Sa moralnog aspekta svaki čovek ima pravo na rad, na hranu, na zdravlje, na obrazovanje, na slobodu, sreću, dostojanstvo, na nezavisnost, jednakost.² Sve su to bitne odrednice ljudskog bića. Da li će globalizacija omogućiti uzajamnost i solidarnost među ljudima? Ima elemenata za verovanje, ali i za sumnju. Naučna znanja treba da budu dostupna u svim delovima sveta. Sve je veća mogućnost korišćenja svetskih resursa. Informatička tehnologija objedinjuje svet. Kulturna raznolikost dobija novu kvalitetu. Evropsko veće potencira „Trougao znanja“ koje obuhvata: *obrazovanje, istraživanje, inovacije*. To su ključne poluge razvoje svih zemalja u svetu. Celovitno učenje postaje globalna strategija. Uočava se potreba podsticanja nadarenih i njihove kreativnosti od najranijih dana. Traži se stvaranje uslova u kojima će se „prirodna nadarenost i kreativnost ravnomerno razvijati“. Znanje i nadarenost postaju najvažniji faktori društveno – ekonomskog rasta i razvoja. Putem obrazovanja treba omogućiti da se prirodna nadarenost i stvaralaštvo kod mladih ravnomerno razvijaju u brojnim oblastima naučnih dostignuća. Od njih se očekuje uspešan istraživački rad, stvaralaštvo i inovacije. Za nadarene neće biti prepreka da postignu maksimalni razvoj, istina ne uvek u svojoj zemlji. Nastoji se da osnovno obrazovanje bude dostupno svima, jer je ono temeljno pravo svih u svetu. Doneta je Svetska deklaracija o obrazovanju u kojoj se multikulturalnost shvata kao osnovna karakteristika

² Jean Ziegler (2009.) *Imperija srama*, Zagreb, Izvor i , str. 10

globalnog društva. Shvata se da je jedino obrazovanjem moguće izgraditi sigurniji, zdraviji, napredniji, ekološki humaniji svet, te uspješniji društveni, ekonomski i kulturni razvoj. Ostvaruje se transnacionalizacija visokog obrazovanja i slobodno tržište mladih u ovoj vrsti obrazovanja.

Glavni cilj Evropske unije je: „Postizanje humanog i usklađenog razvitka društva temeljenog ponajprije na naporima da se postigne puna zaposlenost, progresivnom uklanjanju postojećih neravnoteža među regijama, zaštitom i unapređenjem kvaliteta okoliša, znanstvenim napretkom i kulturnim razvojem njenih naroda“³. Samuel P. Huntington u svom delu *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, objašnjava pojam „univerzalne civilizacije“ koja treba da dominira u globaliziranom društvu. „Tim se pojmom općenito podrazumijeva kulturno okupljanje ljudskog roda i sve veće prihvaćanje zajedničkih vrijednosti, vjerovanja...“⁴ Sve je veća integracija među narodima – trgovina, investicije, turizam, mediji, elektronske komunikacije i slično deluju na stvaranju zajedničke svetske kulture.

Razvojem informacijsko – komunikacijskih tehnologija, uz dominantnost engleskog jezika, u nauci sve je prisutnija globalizacija tržišta obrazovanja. Otvaraju se veće mogućnosti za obrazovanje i usavršavanje, posebno u visokoškolskom, pa i srednjem obrazovanju. Dominirat će škole i fakulteti koji imaju bolje uslove za obrazovanje – bolju materijalnu bazu, bolje programe, bolje kadrovi. Brišu se nacionalne granice. To je izvanredna šansa za nadarene, pa i za druge učenike i studente. Sve je prisutnija ideja o međunarodnom obrazovanju, međunarodnim školama i fakultetima. Globalizacija obrazovanja, nazvana „Zlatnom groznicom obrazovnog sistema“ omogućila je da se i obrazovanje izvozi. Neki fakulteti u SAD, V. Britaniji i Australiji na Arapskom poluostrvu, Africi, Kini, Francuskoj, Italiji otvaraju fakultete, istina samo za one koji to školovanje mogu platiti. Treba očekivati da se i u nas otvaraju takvi fakulteti i da postanu ozbiljna konkurencija našim fakultetima, što i nije loše, ako se radi o zdravoj konkurenciji kvaliteta programa, nastavnika, opremljenosti, smerovima i sl. To je svetski trend. Na nama je da se kvalitetom odupremo idejama neoliberalnih ideologa – uništi državno, da bi ojačao privatno.

³ Chrstoper Booker – Richard North, (2005), *Velika obman* -Tajna povijesti Evropske unine, Zagreb, Izvori, str. 256

⁴ Samuel P. Huntington (1997), *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Zagreb, Izvori.

Bolonjskim procesom se ostvaruje jedinstvenost visokoškolskog prostora Evrope. Veće su mogućnosti uspoređivanja, veća je mobilnost nastavnika i studenata. Olakšana je nostrifikacija diploma i sl. Međunarodna takmičenja nadarenih učenika, studenata i istraživača daju nove podsticaje za kvalitetniji rad prema standardima EU.

Slabosti globalizacije i dehumanizacija

Poslužimo se mislima Benjamin R. Barber: „Kapitalizam je tigar pun snage koji se može iskoristiti za oživljavanje privrede, ali samo ako njegove snage kontroliraju državne i političke institucije. Globalizacija je ispustila ovog tigra iz kaveza i oslobodila „Divlji“ kapitalizam, koji je, kao i oslobođeni tigar, počeo pokazivati svoje sklonosti divlje zvijeri“. Cilj globalizacije treba da bude ponovno pripitomljavanje „tigra“, kojeg je i sama oslobodila. Smatramo da će to biti veoma teško, ako je uopšte moguće. Danas oko sto miliona dece ne pohađa osnovnu školu. Više od 960 milona odraslih je nepismeno. Jedna trećine odraslih nema pristupa pisanim izvorima znanja niti novim tehnologijama. U svetu materijalne potrebe nadvladavaju duhovne vrednosti. Mladi se uče kako zaraditi materijalna dobra, dok je njihov duhovni razvoj zanemaren. Moralne vrednosti su degradirane. Porodica je razorena.

Konrad Paul Liessmann, u svom delu *Teorija neobrazovanosti – zablude društva znanja*,⁵ kritički se odnosi prema evropskoj politici obrazovanja. Pošto se sa većinom stavova ovog autora slažemo iznosimo osnovne ideje. Težnja ka „društvu znanja“ pretpostavlja da se teži ostvarenju prosvetiteljskog sna o sveobuhvatnom obrazovanom čoveku. Međutim, reforme obrazovanja u „društvu znanja“ u „ekonomizaciji“ znanja, klasične teorije obrazovanja se izvrću u svoju suprotnost. Danas čovek svoje kognitivne sposobnosti stavlja na raspolaganje tržištu. Taj čovek nije sličan humanistički obrazovanom čoveku. Dok je antičko obrazovanje težilo ka razvoju tela i duha, danas je ono više usmereno na stvari, a manje na ljude, više na vanjsku vrednost i korist, a manje na unutrašnju lepotu i užitak. Tako se stvaraju ljudi koji mogu mnogo znati, biti vrsni naučnici u svom području, ali sve to ne govori ništa i o njihovom moralnom liku. Znanje se danas

⁵ Konrad Paul Liessmann (2008.), *Teorija neobrazovanosti – zablude društva znanja*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk

koristi kao sredstvo korisnosti i primenljivosti. Kritikuje tzv. menadžment znanja koji veruje da je znanje resurs koji se u okviru preduzeća može gomilati, uvoziti, izvoziti i deliti poput ostalih sirovina. Po ovom autoru „društvo znanja nije nikakvo osobito pametno društvo“⁶ Zagovara humanističko obrazovanje. Liessmann opravdano kritikuje stanovište da sve ono što nije povezano sa praksom ne treba ni učiti. Time se zanemaruju oni predmeti kojima se uspješnije neguje mišljenje. Opravdano kritikuje rang liste u savremenom obrazovanju i piše: „Stanje prosvetne politike danas može se opisati jednom jedinom rečenicom: Ona se iscrpljuje buljenjem u rang liste. Sve relevantne obrazovno – političke odluke o kojima se u javnosti žestoko raspravlja posljednjih godina motivirane su bilo lošim mjestom na listi, ili su pak rađene iz želje za postizanjem boljeg mjesta na listi“⁷ OECD je postavio zadatak da svake tri godine u međunarodnom uspoređivanju preispita, putem testa - PISA, osnovne učeničke kompetencije petnaestogodišnjaka. Autor to kritikuje i piše: „Umjesto obrazovnih ciljeva prosvjetiteljstva (autonomija, samosvijest, i duhovno prožimanje svijeta), umjesto obrazovnih ciljeva reformatorskih pedagoga (životnost, socijalne kompetencije i radost učenja), umjesto obrazovnih ciljeva neoliberalnih prosvjetnih političara (fleksibilnost, mobilnost i sposobnost za zapošljavanje) pojavio se jedan jedini obrazovni cilj: da se položi PISA. Ni u jednom središtu tobožnjeg obrazovanja neobrazovanost se ne pokazuje znakovitije“⁸. Rangiranje, prema ovom autoru, postaje moderna religija. Osnovno načelo je: „Ne postoji ništa što se ne bi moglo rangirati. Svi su pred rang listom jednaki.“⁹ U slobodnom tržištu ne bi bilo potrebe za rangiranjem jer bi „loše škole, osrednji menadžeri, trećerazredna sveučilišta...i onako kad-tad jednostavno nestala.“¹⁰ Po njemu „zabluda je vjerovati da razna rangiranja sveučilišta odražavaju stvarnu natjecateljsku situaciju. Ni u globaliziranom društvu, kada je riječ o najboljim istraživanjima i najdarovitijim studentima, Sveučilište u Celovcu ne konkuriira Sveučilištu u Šangaju.“¹¹ Kritikuje Bolonjski proces, usuglašen sa anglo – američkim modelom s namerom da se stvori jedinstven evropski visokoškolski prostor, kako bi se povećala usporedivost, a

⁶ Isto, str. 23

⁷ Isto, str. 63

⁸ Isto, str. 64

⁹ Isto, str. 67

¹⁰ Isto, str. 68

¹¹ Isto, str. 70

time i mobilnost nastavnika i studenata. Zato se pita: „Da li je to jedini put da se dođe do tog cilja, ako se ima u vidu raznorodnost evropskih kultura?“ On piše: „Evaluacija zajedno sa pojmovima kao što su osiguranje i povećanje kvaliteta, internacionalizacija i efikasnost, elitno obrazovanje i istraživačka ofanziva, nadmetanje i bilanca znanja, dodatna novčana sredstva i usmjerenost na projekte, bolonjska arhitektonika i PISA – studija- spada u one čarolije riječi koje prosvjetno – političko mišljenje blokiraju na način koji kao da više ne dopušta spoznati šta se iza te inflacije pojmova uistinu krije. Taj obmanjujući manevar može uspjeti samo zato što se svi ti pojmovi pokoravaju načelu pertomativne autoimunizacije“¹². Nije jasno ni šta treba evaluirati da bi se, npr. došlo do realne slike o kvalitetu rada univerziteta. Da li se radi o vrednovanju istraživačkih rezultata, o kakvoći obrazovanja, o prilagođenosti međunarodnim trendovima, o specifičnim potencijalima, o odnosu nastavnika i studenata, o opremljenosti laboratorija, o povezanosti sa društvenom sredinom i sl. Šta vrednujemo? Ako sve to, u kom omjeru? Od studenata se traži da putem upitnika vrednuju rezultate rada profesora sa aspekata u kojoj meri je predavanje bilo razumljivo, koliko je predložena literatura čitljiva, da li se koriste novi mediji, da li je bilo elektroničnog učenja, da li su obnanzjeni modaliteti ispita i sl. Autor je u pravu kada kaže da se „ovakva vrsta ispitivanja izruguje svim kriterijima pouzdanosti i valjanosti“ jer su za sve to potrebni drugi istraživački postupci i duže vreme.¹³ Tako su stvoreni uslovi u kojima će studenti sasvim proizvoljno i subjektivno vrednovati bolje manje bitna predavanja, blaže profesore od onih predmeta u kojima su predavanja složenija i u kojima su profesori zahtevniji i strožiji. Trogodišnji dodiplomski studij je sveden na „protivznanstvenu profesionalnu izobrazbu“¹⁴ Po njemu „Hladnokrvno se likvidira smisao sveučilišta kao mjesta profesionalnog obrazovanja koje svoje preduvjete ima u jedinstvu istraživačkog rada i nastave“¹⁵ Studiji se skraćuju i povećava se broj akademski obrazovanih građana, jer dodiplomski studij (bakalaureat) završavaju i oni koji ne mogu uraditi diplomski rad. Ako univerziteti nude kratke studije, prilagođene potrebama gospodarstva i njihove prakse onda postoji opasnost da fakulteti prerastu u visoke strukovne škole u kojima se ne neguje nauka i istraživanje. Univerziteti će na tržište rada slati „nepotpuno

¹² Isto, str. 77

¹³ Isto, str. 79

¹⁴ Isto, str. 91

¹⁵ Isto

obrazovane diplomce“¹⁶ Posebno dovodi u pitanje opravdanost tako kratkih studija za humanističke i kulturološke oblasti. Oduzima im se njihova bitna odrednica – naučnost.

Liessmann posebno se kritički odnosi na bodovanje studijskih rezultata po ECTS – sistemu. Određuju se „bodovi uspjeha“. Time se, navodno meri „utrošak rada koji je studentu potreban za postizanje određenog nastavnog cilja“¹⁷ Po njemu „ECTS bodovi ili bodovi uspjeha dodijeljeni za određene studentske aktivnosti... ne utvrđuju, dakle, sadržajne ekvivalencije studija, nego uspoređuju vremena utrošenog rada“¹⁸ Opravdano se pita: Da li, npr. 4 boda vrednuje iste vrednosti na više univerziteta u različitim uslovima? Po ovom autoru, Bolonjskim procesom univerziteti su izgubili naučno – teorijsko, naučno - istorijsko i naučno - filozofsko usmerenje. Tradicionalni univerziteti su „srozani na razinu profesionalno – strukovnih usmerenja s oskudnim resursima“¹⁹.

Zato on predviđa da se može desiti da Bolonjski proces završi tragično. Vrhunac kritike Bolonjskog procesa izrazio je stavom: „Visoke stope akademski obrazovanih građana...inflaciom koje kakvih *magisterija* predstavljaju na taj način najveći novovjekovni *prosvetno – politički manevar obmane*“²⁰. Univerziteti su dovedeni u bezizlaznu situaciju jer im je nametnuta teza o pristupu visokom obrazovanju svih, emancipacija i demokratizacija. Zbog nedostatka sredstava i neadekvatnih uslova za rad oni to ne mogu uspešno realizovati. Na takvim univerzitetima školuju se i nadareni za koje bi trebalo stvarati posebne uslove za njihov brži i uspešniji razvoj. Masovnost studentske populacije nije sama za sebe problem. „I na masovnim sveučilištima moguće dobro se odnositi spram studentskih potreba, uz preduvjet da ima dovoljno profesora; i na masovnim se sveučilištima može provoditi prvorazredni istraživački rad – uz preduvjet da se opterećenost nastavom i upravom primjereno raspodijeli i po potrebi delegira – i na masovnim se sveučilištima nadareni i revni studenti mogu profitirati - uz preduvjet da postoji dovoljno seminara na kojima ih se može uočiti“²¹ Prema ovom autoru na sceni je „neofeudalni kapitalizam“ kome je pridružena i

¹⁶ Isto

¹⁷ Isto, str. 94

¹⁸ Isto

¹⁹ Isto, str. 110

²⁰ Isto

²¹ Isto, str. 111

nauka. Znanje je samo u funkciji stvaranja materijalnih dobara (kapitala), što je suprotno prosvetiteljstvu u kome je dominirao humanizam. Zanemareno je obrazovanje kao duhovna i moralna dimenzija.

Jean Ziegler, u svom delu *Imperija srama*,²² kritički se odnosi prema globalizaciji. Osporava taj pojam i ukazuje da se radi o „trijadizaciji“, a ne o globalizaciji. To potkrepljuje činjenicom da se tehnološki, ekonomski i sociokulturni procesi odvijaju između tri najrazvijenije regije sveta. Ti moćnici nameću svoje mišljenje i ideje celom svetu, imaju primat u razvoju nauke, tehnologije, znanja, ekonomski su superiorni, vojno nadmoćni. Oni upravljaju svetskom ekonomijom i društvom. Tako se globalizacijom stvara nova podela sveta i nameće imperativ imanjanja. Stvara se potrošački mentalitet. Zemlje u tranziciji i one u razvoju globalizacijom gube vlastiti identitet. Nova ekonomija donosi: ekološku zagađenost, prezaduženost nerazvijenih, produbljanje jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja, porast inflacije, nezaposlenost, neloyalnu konkurenciju. Osnovno geslo je: proizvesti što više, zaraditi što više, uložiti što manje.

Mnoge zemlje dugovanjima prema MMF-u postale su ekonomski zavisne, sputane u razvoju, izgubile nezavisnosti i postale pokorne međunarodnim strategijama finansijskog kapitala i hegemonističkoj velesili.²³ Prema Jean Zigleru svedoci smo najstravičnije najezde. Njoj se ne mogu suprotstaviti nacionalne države, ni jedna nadnacionalna organizacija, ni jedan demokratski pokret.“ Gospodari ekonomskog rata skrojili su prema određenim normama celi Planet. „Oni napadaju države i njihovu zakonitu vlast, osporavaju narodni suverenitet, potkopavaju demokratiju, pustoše prirodu i uništavaju čoveka i njegove slobode“²⁴. Jedini cilj im je postići najveću dobit u najkraćem vremenu, bez obzira na ljudsku cenu.

Christopher Booker i Richard North u delu *Velika obmana*²⁵ ističu da je pri stvaranje EU javni cilj bio jedan, a skriveni sasvim drugi. Stoga su „ljudi žrtve jedne od najvećih kolektivnih obmana 20. stoljeća.“

²² Jean Ziegler (2007), *Imperija srama*, Zagreb, Izvori

²³ Isto, str. 205 Kapitalistički“feudalni“ sistem nameće dug, glad, glad i dug koji čine smrtonosni krug, bez izlaza. Ruka monopolista tuče i ubija. Radi se o transkontinentalnim kompanijama. Njih 500 danas nadzire 52% bruto proizvoda sveta. 58% tih kompanija su iz SAD. Oni nadziru i gospodare najvećim bogatstvima u 133 najsiromašnije zemlje sveta

²⁴ Isto, str. 266

²⁵ Shristoper Booker i Richard North (2005), *VELIKA OBMANA*, Zagreb, Izvori

Imajući u vidu stanje u svetu, ne iznenađuje mišljenje Jean Ziegler, koji piše: „Valja poslušati Kanta i revoluciju početi iznova“²⁶ Autor dobro zaključuje: Danas doživljavamo defeudalizaciju sveta. Despotski gospodari se vraćaju. Novi kapitalistički feudalizam odsad pa nadalje u svojim rukama drži vlast kakvu nikada prije nisu imali ni jedan car, ni jedan kralj, ni jedan papa“²⁷ U svetu su novi „feudalni sustavi“, beskonačno jači, ciničniji, suroviji i lukaviji od onih starijih“²⁸ Svetska vlast je u njihovim rukama, u rukama novih feudalaca – kosmokrata. Danas, u tom globaliziranom svetu, zbog gladi, žeđi, epidemija, trovanja zagađenom vodom godišnje umire 10 miliona dece mlađe od 8 godina²⁹ To je suština danas nepravednog i smrtonosnog kapitalističkog svetskog potretka. Zato su glad i siromaštvo „danas stravičniji nego ikada ranije“³⁰. On smatra da je međunarodno pravo u agoniji, a UN i njen sekretar nemoćni da se svemu tome odupru. Evo kako razmišljaju kosmokrati: „Ja sam prisiljen u svakom trenutku dana ili noći, i bez obzira na to kolika bila ljudska cijena koju treba platiti, boriti se za najveću moguću zaradu i zgrtati novac, zapravo osigurati najveću količinu novca u najkraćem vremenu i uz najnižu moguću cijenu“³¹ Oni to uspevaju. I pored toga, ukidaju radna mesta, smanjuju plate, ograničavaju troškove socijalne zaštite, prebacuju svoje firme u na područja jeftine radne snage i sl. Da bi u što kraćem vremenu iskoristili i povećali svoj kapital u najvećoj mogućoj meri, novim feudalcima nisu potrebni ni države ni UN. Posve su im dovoljni Svetska trgovinska organizacija, Evropska unija i Međunarodni monetarni fond. Kosmokrate su ih pretvorile u poslušne provoditelje svojih strategija“³² Da bi se zemlje pokorile i nije potreban rat. Dovoljan

²⁶ Jean Ziegler (2007.) *Imperija srama*, Zagreb, Izvori, str. 268

²⁷ Isto, str. 13

²⁸ Isto, str. 29

²⁹ Danas 122 zemlje Trećeg sveta obuhvata 85% svetskog stanovništva, ali je njihov udio u u međunarodnoj trgovini samo 25%. Više od 1,2 miliona ljudi živi u krajnjoj bedi, s manje od jednog dolara dnevno. 1% najbogatijih zarađuje kao 57% najsiromašnijih. 850 miliona mladih je nepismeno, a 325 miliona dece školskog uzrasta nema izgneda da pohađa neku školu. 122 zemlje Trećeg sveta 2007.god zduguju preko 2000 milijardi dolara. Nasuprot njih najveća kompanija na svetu Microsoft svakog mesesa dobit povećava za 20 milijardi dolara. Isto, str. 32

³⁰ Isto, str. 13

³¹ Isto, str. 15

³² Isto, str.53. Ako im neki rat ide u prilog obogaćenja kapitala oni će ga izazvati. Trajat će dok je tim moćnicima potreban. Od 1993 – 2003 u svetu je bilo 43 rata sa 10000 mrvih godišnje. UN nisu sprečile niu jedan. Neki od njih po surovosti su prevazišli sve dosadašnje u istoriji (Iran, Irak, Balkan).

je dug, koji to obavlja umesto krvoprolića. Putem duga zemalje Trećeg sveta su u kolonijalnom položaju. Kosmokrate im daju zajmove uz 5 – 7 puta većim kamatama od uobičajenih na finansijskom tržištu. Nameću im i druge veoma nepovoljne uslove. Mnoge zemlje otplaćuju samo kamate. Oni koji dug ne vraćaju pleni im se imovina.³³ U zemljama Trećeg sveta vlada za hranom, za znanjem, za zdravljem, zaradom, porodičnim životom, slobodom i dostojanstvom. Oni ništa od toga nemaju.

Nobelovac Joseph Stiglitz, pored ostalog, ističe slabosti globalizacije i to: nesavršeno slobodno tržište, galopirajuća inflacija, nezaposlenost, lihvarske kamate, restrikcija socijalnih davanja, smanjivanje traškova za zdravstvo, zanemarivanja školstva i nauke, izumiranje srednje klase, osiromašenje penzionera, ekonomske krize, tranzicijski fijasko, spekulativni napadi na tečajevе pojedinih valuta, opljačkane zemlje bivšeg socijalističkog lagera i dalekog istoka, nemirna Južna Amerika, zanemarena Afrika, MMF diktira globalnu ekonomsku politiku, cilj njihovih sigurnosnih mera je povratiti rizična ulaganja, pa makar i po cenu opšteg siromaštva zemelja dužnika.³⁴ MMF, Svetska banka i Svetska trogovinska organizacija upravljaju globalizacijom. Po njima ekonomija ne treba da bude socijalno senzibilizirana, tj. ne uključuje pravednost. Ovaj autor nije protiv globalizacije, ali se zalaže za drugačije metode njenog ostvarivanja. Sadašnja globalizacija izaziva nepravdu, nejednakost, destrukciju, nemoral i sebičnost.

Dr Mate Kapović piše o globalizaciji obrazovanja i socijalnim pravima,³⁵ te opravdano ukazuje na nekoliko značajnih činjenica: u globalizaciji se insistira na privatizaciji obrazovanja i zdravstva, smanjuju se radnička prava, nacionalne ekonomije se podređuju EU, vladajuća neoliberalna ideologija radi u interesu ekonomsko – političke elite manjine, na štetu većine, privatizacija u

³³ U 191 države, članice UN, 113 miliona dece mlade od 15 godina ne pohađaju školu. U tim zemljama svakih 5 sekundi umre jedno dete ispod 10 godina od gladi ili neke bolesti. Godišnje od gladi umre preko 67 miliona ljudi. Ubio ih je dug. U svetu oko 2 milijarde ljudi ima lošu ishranu što izaziva smrtonosne bolesti. Polovina stanovništva Brazila ne spava od gladi, a druga polovina jer strahuje od onih koji su gladni. Isto, str. 181 - 182

³⁴ Joseph Stiglitz (2004.) *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*, Zagreb, Algoritam (On piše: „Ovu sam knjigu napisao jer sam dok sam radio za Svetsku banku, iz prve ruke video poguban učinak globalizacije na zemlje u razvoju, posebno na siromašne stanovnike tih zemalja“, sr. 9

³⁵ Dr. sc. Mateo Kapović, *Globalizacija obrazovanja i socijalna prava* - www.hr-alter.org/vijesti/hrvatska/globalizacija/obrayovanje/i/socijalna/prava

zemljama u razvoju ide u korist odabranih pojedinaca, a na štetu nacionalnih ekonomija, lakši protok kapitala dovodi do lakšeg zgrtanja kapitala, smanjuje se javna potrošnja i socijalna sigurnost, smanjuju se sredstva za nauku, zdravstvo i školstvo, veća fleksibilnost radnika dovodi do lakšeg otpuštanja i povećanju rada na određeno vreme, uvođenje i povećavanje školarina u visoko obrazovanje.³⁶ Studirat će moći samo bogati i oni koji će se zadužiti. Tako se stvara sistem nejednakosti i nejednakih prava na obrazovanje, te društvena reprodukcija povlašćenih.

Suparništvo super sila zamenjuje se sukobom civilizacija³⁷ Svetska politika postaje politika civilizacija. Zbližavaju se zemlje i narodi sličnih kultura. Okupljaju se oni istog porekla, veroispovesti, jezika, vrednosti, institucija. Odnosi među različitim civilizacijama će biti „Hladni mir“, „Hladni rat“, „Trgovinski rat“, „Poremećeni odnosi“, „Intenzivno suparništvo“. Najmanje će biti poverenja i prijateljstva.

Neopravdano zanemareni talenti

Navodimo neke primere, kojima pokazujemo kako se u Hrvaskoj odnosi prema svojim talentima.

Dr Ivan Đikić, jedan od vodećih svetskih naučnika sa senzacionalnim otkrićima u oblastima izučavanja bolesti raka i lečenju oštećenog mozga, jedan od najproduktivnijih evropskih staničnih biologa, dobitnik brojnih međunarodnih nagrada, i pored poziva da konkuriše za dopisnog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti nije primljen. Zašto? Napominjemo da je u svetu dr Ivan Đikić za 30% više citiran nego svi ostali akademici u medicinskoj struci HAZU. Oni su bili protiv njegovog prijema.

Dr Miroslav Radman nije primljen za redovnog člana HAZU i pored toga što je redovni član Francuske akademije nauka, što je autor značajnih naučnih otkrića na planu usporavanja starenja ljudi i sprečavanje većine smrtonosnih bolesti, koje prate starenje i

³⁶ U Hrvatskoj 60% studenat plaća školarinu. Zbog toga neki ne mogu nastaviti školovanje. Opravdani su protesti studenata širom sveta - SAD, Nemačka, Grčka, Irska, Italija, Hrvatska. A državno ulaganje u obrazovanje je dvostruko manje od evropskog proseka, Isto

³⁷ Samuel P. Huntington (1998), *Sukob civilizacija* - Preustroj svjetskog poretka, Zagreb, Izvori, str. 44

što je dobitnik brojnih svetskih nagrada i drugih priznanja. Zašto su ga odbili?³⁸

Evo još jednog primera. „Oтели su nas Google i Facebook, a kod nas nikog nismo zanimali“³⁹ To su reči šestorice talentovanih studenata, vrsnih programera iz Hrvatske. Luka Kalinović uskoro završava studije na FER, te odmah odlazi u Ciriح где ga čeka stalni posao u Googlu. Na Informatičkoj olimpijadi osvojio je dve zlatne i dve srebrne medalje. Sa svetskog studentskog takmičenja u Kanadi ACU – ICPC - IMB-a sa još dva svoja prijatelja osvojili su srebrnu medalju. Tri puta je bio na Google Code Jam takmičenju i sva tri puta sa po 1000 takmičara plasirao se među prvih 25 i ušao u finale. Stručnjaci iz Goola su ga pratili, pozivali, nudili posao. U Hrvatskoj su na njega zaboravili. Zašto? Petorica njegovih prijatelja, studenti istog fakulteta, (imaju samo od 19 – 22 godine) dobili su honorarni posao u Facebooku, a čim diplomiraju putuju u SAD na usavršavanje. Svima su garantovani veoma dobri uslovi za rad. Za Hrvatsku oni su izgubljeni. U globaliziranom društvu njima su otvorena vrata puta u svet. Moćnici su ih zapazili, pratili i na kraju angažovali za svoje potrebe. „Odliv mozgova“ nije sprečen, niti je ko u tome pokušao.

Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske poziva hrvatske naučne radnike u inostranstvu da se vrata u zemlju. Međutim, za to ne postoje realne mogućnosti. Ni pre njihovog odlaska nisu imali uslove za naučni rad, niti bi ih imali sada.

Mladi naučnici iz Hrvatske odlaze u inostranstvo na doktorske i postdoktorske studije u druge zemlje? Dr Miroslav Radman opravdano postavlja pitanja: Da li Hrvatska ima dovoljno kompetentnih naučnika koji su u stanju voditi ozbiljne doktorske studije? Da li ima tako dobrih naučnika koji mogu biti dobri mentori za posledoktorske studije? Da li se mogu obezbediti uslovi (plate, mogućnost učenja i usavršavanja, posao u struci)? Da li je poziv na povratak i povratak, bez tih uslova moguć? Ne.

Nove mogućnosti za nadarene

Konrad Paul Liesmann piše: „Ako sve krene dobro, Evropa će za nekoliko godina biti preplavljena elitnim znanstvenim institucijama, centrima izvrsnosti, tehnološkim institutima,

³⁸ Na žalost Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti nije samo danas takva. U nju nisu mogli ući ni čuveni Nikola Tesla i nobelovac Vladimir Prelog. Bili su samo počasni članovi ove Akademije. Zašto?

³⁹ Jutarnji list, Zagreb, 7.06 2010.

mjestima vrhunskih istraživanja i sveučilištima svjetskog ugleda“⁴⁰ Prema tome, nadareni će imati mogućnosti za napredovanje, pod uslovom da im nacionalne države to omogućе, da ih usmere i da ih materijano pomognu. Bez obzira koliko globalizacija daje veće šanse nadarenima da se obrazuju na najboljim univerzitetima na svetu, ipak nacionalne države moraju mnogo uraditi da bi oni to ostvarili. Nadarene treba identifikovati i dijagnosticirati, registrovati, raditi sa njima po posebnim programima, ili bar dodatnim programima, osnivati centara za talente bez obzira iz kojih socijalni sredina potiču, formirati i osnažiti fondove za stipendiranje talenata i sl. Treba im pomoći da studiraju na elitnim univerzitetima, bez obzira u kojoj zemlji se oni nalaze. Za to je potrebna materijalna podrška – stipendije, od nacionalne države, sponzora ili nekih međunarodnih fondova za te potrebe. I pored toga što su neki univerziteti teško dostupni, (npr. na Harvardu se primi samo 7% kandidata) nadareni imaju velike šanse, pod uslovom da obezbede školarinu.

Evropska unije posebnu pažnju posvećuje istraživanjima i razvoju nauke. Cilj je „organizacija suradnje na različitim razinama, koordinacija nacionalnih i evropskih politika, poticanje i umrežavanja istraživačkih timova te povećanje pokretljivosti pojedinaca i ideja u svrhu ojačanja evropske konkurentnosti“⁴¹. Osnovano je Evropsko istraživačko veće koje ima zadata da pospešuje istraživanja u nauci, tehnologiji, društvenim i humanističkim naukama. Posebno je naglašena potreba podsticanja kreativnosti mladih talenata Evrope.

Razvijene zemlje tragaju za talentima. Tako npr. Američka ambasada u Pragu otvorila je novi ured „Ured za pomorska istraživanja“, čiji je zadatak, pored ostalog, „lov na mozgove“ u Češkoj i zemljama srednje i istočne Evrope. Takav ured imaju i u Londonu, koji pokriva zapadnu Evropu. Otuda česta testiranja inteligencije i traganje za nadarenima. Postoje i neke međunarodne udruge, koje otvaraju vrata nadarenima: Međunarodna udruga za dramu (IDEA), Međunarodno društvo za obrazovanje kroz umetnost (InSEA), Međunarodno društvo za umetničko obrazovanje (ISME). Ove tri organizacije deluju jedinstveno ka unapređenju likovnog, muzičkog i pozorišnog obrazovanja. One stvaraju uslove za međunarodnu saradnju, razmenu iskustava, saradnju sa vladama, obrazovnim institucijama i pojedincima s

⁴⁰ Isto, str. 107

⁴¹ <http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/croatian/C34>

namerom unapređenja umetničkog obrazovanja. To daje mogućnost da mladi, nadareni u oblastima umetničkog stvaralaštva, mogu se usavršavati i razvijati svoje potencijale. Formira se i Evropski institut za talente. Obuhvata ugledne univerzitete i istraživačke centre. Radi se o tkz „zajednici znanja“. On treba da bude vodič za veću efikasnost visokoškolskog obrazovanja, istraživanja i inovacija u Evropi. Teži se ka okupljanju talenata i svih činioca koji učestvuju u realizaciji „trougla znanja“-obrazovanje, istraživanje, inovacije. On bi imao zadatak da koordinira aktivnosti i strateške prioritete „Zajednice znanja“ po celoj Evropi na različitim područjima. Evropski institut za tehnologiju treba da postane centar za nadarene studente, naučne radnike, da stvara uslove za njihovo obrazovanje i uspešan istraživački rad, te da time spreči „odliv mozgova“ iz Evrope.

U Milanu je osnovan Evropski studij za dizajn (EID). Okuplja mlade talente iz celog sveta. Svoje ispostave još ima u Rimu, Torinu, Veneciji, Madridu, Barceloni i Sao Paulu. Organizuje se tako da se nastava organizuje najčešće na maternjem jeziku.

U Hrvatskoj je osnovana E – škola mladih znanstvenika.⁴² Inicijator je Hrvatsko prirodoslovno društvo. Teži se unapređenju nastave prirodoslovlja, prepoznavanje nadarenih i njihovo usmeravanje ka nauci. Namera je da se učenicima i studentima približi naučno – istraživački rad. Program realizuju naučni radnici, profesori univerziteta i afirmisani privrednici.

U realizaciji je projekat Međunarodnog centra mladih u Vrgorcu⁴³. Ideje su izvanredne. Predviđeno je da prioritet imaju nadareni učenici iz zemlje i inostranstva. Većina nastave bi se organizovala putem Interneta. Nastavnici i instruktori bi bili iz Hrvatske i iz inostranstva. Centar bi organizovao susrete đaka inovatora, i mladih naučnih radnika iz Hrvatske i iz inostranstva. Za sada je oko 50 zemalja iz celog sveta prihvatila ideju da i same učestvuju u izgradnji objekata tipičnih za njihovu kulturu i za potreba svojih mladih, ali i mladih iz drugih zemalja. Ako se ovaj projekat realizuje postoji mogućnost da „odliv mozgova“ ne ide samo u jednom pravcu. Srednja škola u Blatu na Korčuli i gimnazija iz Budimpešte svake godine organizuju Eurokamp⁴⁴, naizmenično u Hrvatskoj i u Mađarskoj. U ovaj akciji učestvuju i

⁴² <http://www.biol.pmf.hr/e-skola/>

<http://www.geog.pmf.hr/index.htm/>

⁴³ <http://www.vrgorac.hr/content/viw/60/1/>

⁴⁴ [Http://www.ssblato.hr/lipa2/Stranice%5Eurokamp.htm](http://www.ssblato.hr/lipa2/Stranice%5Eurokamp.htm)

škole iz Luksemburga i Nemačke. Cilj je upoznavanje, druženje, komunikacija među učenicima različitih naroda i kultura kroz tematske radionice. Tako se zadovoljavaju potrebe nadarenih učenika. Oni planiraju istraživanje, biraju metode i sredstva za istraživanje, proučavaju literaturu, tragaju za novim informacijama sa Interneta kako bi planirano istraživanje uspelo.

Otvaraju se tzv. virtualni univerziteti kojima se prevazilaze teritorijalne granice, okupljaju naučni radnici iz celog sveta i daje mogućnost studiranja na daljinu. To je velika šansa za nadarene.

U globaliziranom društvu stvaraju se brojne mogućnosti za obrazovanje i usavršavanje nadarenih. Za njih će sve više biti zainteresovani moćnici koji raspolažu kapitalom, jer je i to garancija njihovog daljeg bogaćenja. U nacionalnim državama, organizovanim stručnim aktivnostima treba rano otkrivati nadarene, pomagati im u razvoju, stvarati približno jednake uslove za školovanje, kao što imaju njihovi vršnjaci u razvijenim zemljama. To je značajna pretpostavka da takvi i na najelitnijim univerzitetima u svetu mogu uspeti. Tako će se smanjiti broj onih čija se nadarenost, zbog nepovoljnih uslova, ugasi. U svetskim razmerama mnogo je takvih. Oni koji nisu obuhvaćeni školovanjem, koji su gladni i žedni, koji žive u opštoj nemaštini, koje more epidemije i druge bolesti nemaju šanse da ispolje i razviju svoju nadarenost.

Da li su danas izjednačene šanse svih slojeva društva za obrazovanje? Nisu ni u Hrvatskoj, a još manje u svetu. Na univerzitetima se obrazuju, a sve više će se obrazovati samo oni koji imaju novca da svoje školovanje plate. Male su šanse da deca iz siromašnih slojeva društva dostignu svoj maksimum u razvoju i školovanju. Da li su smanjene društvene nejednakosti, nastale kao posledica niza društvenih okolnosti? Nisu ni u Hrvatskoj ni u svetu. Globalizacijom se nejednakosti povećavaju, a ne smanjuju. Da li smo u društvu koje permanentno, valjano prati, podstiče, stvara maksimalno povoljne uslove svakom pojedincu kako bi razvio svoje potencijale do maksimuma? Još smo daleko od toga i u Hrvatskoj, kao i u svetu. Da li je opravdano stanovište neoliberalnih teoretičara obrazovanja da ostvarivanje jednakih šansu svakom detetu u obrazovanju vodi ka padu obrazovnih standarda i ugrožavanju talenata? Sa humanističkog aspekta to je neprihvatljiva teza. Ona je štetna i za društvo i za pojedince. Propovedaju je oni koji imaju materijalne mogućnosti da školuju svoju decu, koji uvek

i nisu talentovani, u elitnim školama bilo gde u svetu. Obrazovni standardi imaju svoje granice. Problem je samo u tome da li društvo ulaže dovoljno novca da se oni realizuju. Šta sa onima čiji roditelji nisu u mogućnosti da finansiraju školovanje svoje dece, među kojima ima i nadarenih? I o tome treba voditi računa. Odliv mozgova nije karakterističan samo za zemlje u razvoju. Odliv mozgova je prisutan i u razvijenim zemljama. Talentovani idu tamo gde su im povoljniji uslovi.

Literatura:

- Chrstoper Booker I Richard North (2005), *Velika obmana* -Tajna povijest Evropske unije, Zagreb, Izvor
- Jean Ziegler (2009), *Imperija srama*, Zagreb, Izvor
- Samuel P. Huntington (1997), *Sukob civilizacija* I preustroj svjetskog poretka, Zagreb, Izvori
- Konrad Paul Liessmann (2008), *Teorija neobrazovanosti* . zablude društva znanja, Zagreb, Naklada Jesenski I Turk
- Dr, sc. Mato Kapović, *Globalizacija obrazovanja i socijalna prava* (www.hr-alter.org/vijesti/hrvatska/globalizacija/obrazovanje/i/socijalna/prava)
- www.bio.pmf.hr/e-skola/
- www.geog.pmf.hr/index.htm/
- www.vrgorac.hr/content/viw/60/1/
- www.skole.hr
- www.eu4journalists.eu/index.php/dossisers/croatian/c34
- www.ssblato.hr/lipa2/stranice%5eurokamp.htm
- www.globalijacija.net

Dr Stipan Jukić

Gifted in globalized and dehumanized society

Abstract: Described are positive aspects of Globalization: World economy is getting globalized. A lot of attention is given to development of education, research and inovation. Knowledge is being considered the primary factor in development. Information and sceintific knowledge is more available to everybdoy then ever before. Society being creted is society based on information and knowledge. People and goods are more mobile and the borders are dispersaing when it comes to information, scenitifc knowledge and educational systems. Globalization is affecting cultural diferences as well. It helps bridge the gap between different cultures and it created new, merged values. Special attention is given to gifted individuals in every filed. Described are also the negative aspects of globalization and its affect on humanity. Some of this are: deepening gap between rich and poor, poor countries have unmanageable debit and they are politically and

economically dependent on the rich. Instead of true globalization only a few countries are benefiting. New capitalistic society has become more like feudalism and the phrase “new feudalism” is used. Everything is driven by profit and the profit is driving force behind everything including education. Moral and spiritual side of education is being overlooked. Environment is polluted. The ecological footprint which is a measure of human demand on Earth’s ecosystems has increased dramatically. New “Feudo Capitalism” enforces exploitation, debt, hunger and poverty. In many countries child labor is used. Greed is everywhere while spiritual and moral values are disappearing. Wars are initiated by private interests. The governing force in the World is “power of shame”. 850 million young people are illiterate; 325 million youngsters never went to school (how many of them are gifted?). 62 million people die from hunger every year. In those circumstances the world is looking for different possibilities for the development of the gifted. Rich countries with developed economy, science and technology will have the biggest influence in this development. Well developed and connected educational systems as well as better economical conditions in those countries will be big factor in “brain drain” but not only from the poorest and undeveloped countries. Can this be prevented?

